

צילום: כמיר סיוון

יובל אלוני (בתמונה):
"הפנתרים השחורים' קיטרו
על שלא קיבלו את מה
שמגיע להם. הזרם של ש"ס
קרא להחזיר עטרה ליושנה.
והיינו גם אנחנו, הקטנים,
שלא הסכמנו לשתי הגישות
הללו. לא בכינו שאכלו
לנו ושתו לנו. הגישה שלנו
אמרה שכל מי שמרגיש
שלא טוב לו עם המקום
שבו הוא נמצא, שייקח את
הרגליים ויתקדם קדימה"

את ההצלחה הוא חב להילמן, שהתעקש לשבת וללמוד איתו לקראת הבחירות גם אחרי יום ארוך של לימודים ועבודה. "הוא היה איש חינוך מהסוג הישן והטוב", אומר ברזילאי. "הבעיה של מערכת החינוך היא שאין בה מספיק אנשים מהסוג הזה. אחד הדברים שאני מנסה לעשות במיכא"ל זה להטביע משהו מדמותו של הילמן במנחים שלי. אני מחפש את האכפתיות והגאווה בלהיות איש חינוך".

אחרי הלימודים הוא התגייס לצנחנים, למד באוניברסיטה העברית מוזיקה ופסיכולוגיה וגם קצת מתמטיקה ופיזיקה, ולאחר מכן השלים תואר שני בפסיכולוגיה חברתית. תוך כדי הוא נטל חלק בפעילות חברתית בקטמונים, והיה שותף בהקמת 'המכללה החברתית' בחסותה של האוניברסיטה הפתוחה. למרות הקושי בגיוס מרצים, ולמרות הפער האדיר בין הסטודנטים הן בגיל והן בידע, המכללה גרמה לרבים בשכונה לזקוף קומתם. "סיימו שם בציונים גבוליים, אבל לעובדה שאדם יכול היה להגיד שהוא סטודנט, הייתה משמעות אדירה", אומר ברזילאי. "הצלחתי להשיג לאנשים גם תעודות סטודנט, וקשה לתאר מה זה עשה להם. זה בלתי נתפס בעבור מי שאפילו תעודת בגרות לא הייתה לו. זאת העצמה אדירה, כי פתאום מרגישים שיש סדק של תקווה, יש סיכוי. האפשרות לחלום שתהיה סטודנט חוללה פלאים בשכונה, וגרמה לאנשים להיות הורים אחרים, מודעים יותר להתקדמות וללימודים של הילדים. היא גרמה להם להאמין שבאמת יכול לצאת משהו מהילד, למרות התנאים הקשים".

באותם ימים עבד ברזילאי עם שמעון פרס, שהיה שר האוצר ואחר כך שר החוץ. "יובל אלוני ואני נפגשנו הרבה בישיבות ממשלה ודסקסנו כל הזמן שאלות כמו: איך משנים את מערכת החינוך? איך מאפשרים לתלמידים מרקע כמו שלי להגיע להישגים?"

"באותה תקופה הייתה הלימה בין הרמה הסוציאלית אקונומית למוצא הערתי", אומר אלוני. "המצב של בני עדות המזרח היה בכי רע, ובשטח היו לכך כמה השלכות. קודם היה הרעש שהקימו 'הפנתרים השחורים', שכל הזמן קיטרו על שלא קיבלו את מה שמגיע להם. התחיל גם להתהוות הזרם של ש"ס, שקרא להחזיר עטרה ליושנה. והיינו גם אנחנו, הקטנים, שלא הסכמנו לשתי הגישות הללו. לא בכינו שאכלו לנו ושתו לנו. הגישה שלנו אמרה שכל מי שמרגיש שלא טוב לו עם המקום שבו הוא נמצא, שייקח את הרגליים ויתקדם קדימה. היה לנו ברור שלשבת, להאשים אחרים ולא לעשות כלום לשינוי המצב, לא יוביל לשום מקום".

במבחן הזמן, הגישה של ש"ס הפכה דומיננטית יותר בציבור המזרחי. "לצערי הרב זה צמח לממדים עצומים, אבל האמת

היא שש"ס לא מייצגת את הציבור המזרחי. הם ליטאים יותר מהליטאים עצמם. בכל הדורות של יהדות המזרח אנשים עברו ופרנסו את עצמם. מאיפה הגיעה התופעה של לא לעבוד? זאת לא יהדות המזרח. והדבר הכי נורא בכל הסיפור הוא שהחינוך היקר בעולם מייצר בורים". אלוני, ברזילאי ויוצאי שכונות נוספים החליטו לפעול לתיקון המצב ולסגירת הפערים בדרך שונה. "אספנו הרבה חברים אקדמאים ופעילים חברתיים, והתכוונו לסייע לחברה ממוצא מזרחי להיכנס לאוניברסיטה", הם מספרים.

ביקשתם ליצור העדפה מתקנת?
 "לא". נועק אלוני. "אני נגר האמירה המתנשאת ש'צריך להוריד את הרף. כל הגישה הזאת של הטהרנים, שאומרים שתוכניות הלימודים לא מתאימות לאוכלוסיות הלשות, מוציאה אותי מדעתי. כאילו מדובר בחברה מפגרים שלא מסוגלים לקלוט. אנחנו אומרים: אל תורידו למעננו את הרף, ואל תעשו לנו התאמות. התאמות נחוצות למי שיש לו לקות שלא מאפשרת התקדמות רגילה. ילדים שמגיעים מרקע סוציאקונומי נמוך הם לא ילדים עם קשיי קליטה. אם הם לא מגיעים להישגים, זה משלוש סיבות: יכולות כלכליות נמוכות של ההורים, בית שאינו רואה בלימודים ערך ולא מעודד את הילד ללמוד, וכוח הוראה ירוד לאורך השנים".

קרחון מתימטי

לאחר שפיתחו את התוכנית וערכו לה כמה 'פיילוטים' במסגרות שונות, הציעו אלוני וברזילאי את מיכא"ל למשרד החינוך. הרצת התוכנית תחת המטרייה הממשלתית הרחבה נעשתה תחילה בירושלים ובבית שמש. "במשרד החינוך הבינו שמדובר בפריצת דרך עולמית, ובתוך כמה שנים התרחבה התוכנית לכל יישוב ויישוב בישראל", אומר גולן יוסיפון, דובר הפרויקט.

הקבלות שהוא מציג הן מדהימות. בבתי ספר שבהם שיעור הווכאים לתעודת הבגרות עמד על כ-35 אחוז, נרשמה זכאות של כ-70 אחוזים בקרב בוגרי מיכא"ל. התוכנית אף זכתה בשני פרסים של הקרן הבינלאומית לחינוך, בשנים 1996 ו-2001. ולא רק בבתי הספר היא התקבלה בתשואות: פרויקט ההעצמה נכנס גם לקורס הקצינים הצה"לי, לבית הספר לפיקוד ומטה, וכן לאגף השיקום של הביטוח הלאומי, כשבכל שנה משתתפים בו 900 נפגעים. עוד אומצה התוכנית בבתי הכלא מחוד גיסא, וכקורס למנהלי בנקים מאידך גיסא. בשנים האחרונות היא פרצה את גבולות מדינת ישראל, לאחד שמדינות שונות גילו בה עניין ורכשו אותה מהחברה. כך למשל בבולגריה הפכה תוכנית מיכא"ל לפרויקט לאומי, ומערכת החינוך של פינלנד מקיימת מגעים לרכישתה.

ביצד הצלחתם במקום שבו אחרים נכשלו?
 "התוכנית שלנו, בניגוד לתוכניות אחרות, מטילה על התלמיד את האחריות לגורלו", אומר אלוני. "חשוב שיהיו מורים טובים ותנאים הולמים ללמידה, אבל אם אדם לא לוקח על עצמו אחריות, לא משנה כמה תאכל אותו. מוקד השליטה צריך להיות פנימי, והאדם חייב לפעול בהתייחסות לחברה ולסביבה שבה הוא חי".

ברזילאי אומר שהייחוד של התוכנית הוא נטיעת תחושה של מסוגלות, של אמונה שהעתידי פתוח, ניתן לשינוי ותלוי בבחירותיו האישיות של התלמיד. במיכא"ל פיתחו לשם כך את "תיאוריית קצה הקרחון": "אנחנו מאמינים שאם מלמדים אדם נושא כלשהו בדרך נכונה, מספיק יהיה לתת לו קצה חוט כדי שאחר כך הוא יתקדם בעבודה עצמית. לא צריך לבזבז את כל זמן התוכנית על לימוד מתמטיקה, אלא לעודד את קצה הקרחון, לתת חוויית הצלחה לצד כלים בסיסיים להתקדמות. יש לנו למשל חוברת ללימוד עצמי במתמטיקה, שמאפשרת להתקדם הלאה לבד".

את החוברות של התוכנית חיברו מיטב המוחות במדינת ישראל, בהם סופרים, אנשי רוח, אנשי עסקים וגם פוליטיקאים. היכולת לגייס את הטופ האנושי ניכרת לא רק כאן אלא בכל צומתי העשייה החברתית של ברזילאי. "אני חושב שבארץ יש רצון טוב של הרבה אנשים שמוכנים לעשות המון למען הקהילה והחברה",

הוא מסביר. "ברגע שמוזהים אצלך את הרצינות והנכונות, ילכו איתך. זה לא כל כך יכולת הגיוס שלי, כמו טוב הלב של האנשים במדינה הזאת".

כל מפגש במיכא"ל נמשך ארבע שעות, לרוב אחר הצהריים. מדובר במטלה לא פשוטה, במיוחד לבני נוער נעדרי מוטיבציה ללמוד. גם כללי המשמעת נוקשים: אסור לאחר או להחסיר ללא אישור מהמדריך, חייבים לעמוד בכל משימות שיעורי הבית, ויש לחתום מראש על חוזה לעמידה בכללים. למרות כל הדרישות הללו, אחוזי הנשירה הם אפסיים. "גם תלמיד שנושר כי לא הצליח לעמוד בתנאים, לומד שיעור חשוב על האחריות שיש לו על מסע חייו", אומר ברזילאי. "הרבה פעמים מבקשים מאיתנו לפעול במהלך שעות הלימודים, אבל אנחנו מסרבים. אנחנו הרי לא מחליפים את בית הספר, ויותר מכך – חשוב לנו שהתוכנית תהיה וולונטרית, ושכל רגע נתון התלמידים ירגישו שהם משתתפים מבחירה חופשית. אנחנו מאמינים שהבחירה משמעותית מאוד ללמידה. זאת לא חוכמה לאלץ תלמידים להגיע, החוכמה היא לאתגר אותם ולגרום להם לבוא מרצונם. בזה נמדדת האטרקטיביות האמיתית".

אתה הצלחת בשנות ה-80' לנפץ את תקרת החוככות, אבל המציאות במדינת ישראל כיום שונה והפערים הולכים וגדלים.

"אין ספק שהמציאות השתנתה לרעה", מודה ברזילאי, "אבל האמיתות הבסיסיות לא השתנו. יש עדיין מוקדי מוביליות בחברה הישראלית. הצבא מהווה גורם מוביליות למי שעושה שירות קרבי משמעותי, וההשכלה גם היא גורם משמעותי; לבוגרי אוניברסיטה יש אפשרויות רחבות יותר מאשר לאלו שלא למדו, ולכן גם לבני עניים יש תקווה. הרבה דברים עדיין תלויים ברצון שלהם להצליח ובעשייה שלהם. מהסיבה הזו, חשוב שיפגשו בדרך מחנכים שייטעו בהם מוטיבציה ללמוד ולהצליח.

"אני חושב שהפערים בין עניים לעשירים בישראל גדלו מכל מיני טעמים. העולם התפתח, חשיבות ההשכלה הפכה להיות דרמטית יותר בחיים, ולכן גם אם בשכבות מסוימות רמת ההשכלה לא השתנתה ולכאורה המצב החינוכי נותר בעינו, הפער גדל. כשהחינוך וההשכלה הופכים להיות כל כך חשובים, אבל כל המערכות מופרטות, אין ספק שהאוכלוסיות החלשות נפגעות יותר. המאבק שמנהל שר החינוך גרוען סער נגד החינוך הפרטי הוא בעיניי מהמוצדקים ביותר".

למה עינך צרה בחינוך הפרטי? אי אפשר לחזק שכבות סוציאקונומויות חלשות בלי להיאבק בו?

"השאלה הזאת לגיטימית בחברה שההוויה שלה היא קפיטליסטית לחלוטין, כמו בארצות הברית. התביעה היחידה של המדינה מהאדם שם היא שישלם מסים. במדינת ישראל תשלום מסים אינו התביעה היחידה מהפרט: לפעמים האדם נדרש להקריב את חייו למען המדינה, למען האחר, ואי אפשר להציב דרישה כזו ללא לכידות חברתית גבוהה. חוסנה של השרשרת החברתית תלוי בחוליה החלשה שלה, והיחידות הלוחמות מורכבות ברובן מאוכלוסיות ששייכות לחוליות החלשות. החברה הללו נדרשים להקריב את חייהם למען מדינה שלא עושה כמעט כלום כדי לקדם אותם, ולא נותנת להם הזדמנות שווה. באיזשהו מקום, החינוך הפרטי בא על חשבונם. המורים הטובים הולכים לבתי הספר הפרטיים, וגם התלמידים הטובים נמצאים שם, במקום להפוך את הכיתות במערכת הציבורית להטרונגיות".

צריך לזכור שמדינת ישראל נאלצת להשקיע חלק גדול ממשאביה במערכת ביטחון חזקה, וממילא נשאף פחות לחינוך.

"הראגה לחינוך צריכה להיות בראש סדר העדיפויות, לפני כל מערכת אחרת. אני חושב שאם יותרו על קניית מטוס חמקן אחד שעולה מיליארד דולר, ויעבירו את הכסף לחינוך, זה יועיל גם לביטחונה של מדינת ישראל. כי העליונות האסטרטגית נמדדת קודם כול בהשכלה. כיום יש חברה של מאצ'ואיסטים שמנהלת את המדינה. ברגע ששר החינוך יהיה השר הכי חשוב בממשלה, נדע שעלינו על המסלול הנכון".

לתגובות: dyokan@makorishon.co.il